

> 2022. szeptember

1973: Az olajválság meghosszabbította az olajkorszakot

ÍRTA AKRAM BELKAID

1973 őszén, nemsokkal a hatnapos háború után az olajtermelő országok úgy döntöttek, hogy erősen felnyomják az olaj árát, Szaúd-Arábia pedig embargót rendelt el az Egyesült Államok és Hollandia ellen, amiért fegyvert szállítottak Izraelnek.

1973 októberében a fejlett világ hirtelen összeomlott. Európában és Észak-Amerikában egyre hosszabb sorok várakoztak a benzinkutaknál, miközben az árak az egekbe szöktek. A hiány veszélyével szembesülve a nyugati kormányok – a második világháború vége óta először – fejadagot vezettek be az üzemanyagra, a média pedig az energiatakarékosság címén a legelképesztőbb ötleteket terjesztette (például a nyári és a téli időszámításra való átállás Európában). Mindenki csak dühöngött, ha az arab sejkre gondolt, akinek tele a zsebe olajdollárokkal, Franciaországban pedig eljött a dicsőség és siker pillanata Frédéric Gérard énekesnek, azzal a slágerrel, hogy „Adj egy kis benzint, bátyuskám, adj egy kis benzint a kis autómhoz!”.

A sokkhatás vitán felül kemény volt. Néhány hónap alatt a nyersolaj hordónkénti ára 2,5 dollárról 18 dollárra emelkedett, és a fejlett világot hosszú válságba sodorta: robbanásszerűen nőtt a munkanélküliség és az infláció, amely gazdasági visszaeséssel párosult. A meglepett olajimportáló országok felfedezték, hogy a nagyon olcsó szénhidrogének – akkoriban olcsóbbak voltak, mint a floridai narancslé, – napjai lejártak.

Mint minden jelentős történelmi eseménynek, az 1973-as olajválságnak is voltak közvetlen és strukturális okai is. Katalizátorként hatott a jom kippuri háború (1973. október 6–25.), amely egyrészt Izrael, másrészt Egiptom és Szíria vezetése alatt több arab ország részvételével zajlott. A konfliktus befolyásolása érdekében több olajexportáló arab ország három alapvető intézkedésről döntött: a hordónkénti jegyzett ár 70%-os emelése, a termelés 5%-os csökkentése és embargó az „ellenségnek” tekintett országok ellen, amelyek fegyverszállításokkal közvetlenül támogatták Izraelt. Ez utóbbi intézkedés elsősorban az Egyesült Államokat és Hollandiát érintette.

Itt érdemes felidézni egy konkrét tény. A közhiedelemmel ellentétben nem a Kőolaj-exportáló Országok Szervezete (OPEC), hanem az Kőolaj-exportáló Arab Országok Szervezetének (OPAEC) tagjai döntöttek az áremelésről és az embargóról. Az 1968-ban létrehozott intézménynek, amelynek székhelye ma is Kuvaitban van, az volt a küldetése, hogy szembeszálljon az egyes arab olajországok növekvő radikalizmusával, amelyek a nyugati multinacionális vállalatok ellen léptek fel, hogy visszaszerezzék a természeti kincseik egy részét vagy egészét. Kuvait, Szaúd-Arábia és Líbia, az OPAEC alapító és kizárólagos tagjai, mérsékelni kívánták Algéria, Egiptom, Irak és Szíria követeléseit, amelyek az olajfegyvert arra akarták felhasználni, hogy kikényszerítsék a nyugatiaktól, hogy nyomást gyakoroljanak Izraelre, hogy adja vissza a hatnapos háborúban (1967. június 5–10.) elfoglalt területeket.

Az esemény megalapozta a 2000-es évek végéig tartó geopolitikai valóságot

De 1973 októberében a helyzet megváltozott. Az OPAEC tagjai közé radikális országok is beléptek: Líbiában a monarchiát Moammer Kadhafi ezredes buktatta meg, aki az arab világ egyesítéséről álmodott; Algéria pedig államosította szénhidrogénkincsét. Az Izrael elleni bosszú gondolata a határokon és a különböző politikai rendszereken átnyúlva jelent meg. Az OPEC nem arab tagjai nem tehettek mást, mint jóváhagyták az OPAEC áremelését és a termelés csökkentését érintő döntéseket. De nem bírálták Szaúd-Arábia határozott döntését sem, amikor az embargót rendelt el Washington, majd Amszterdam ellen. Rijád ekkoriban a világ nyersolajexportjának 21%-át adta, és minden egyes döntése közvetlenül befolyásolta a londoni és New York-i olajpiacokat.

Két férfi jelképezi a megkeményedett politikai kapcsolatokat. Az első Ahmed Zaki Yamani sejk, a leválthatatlan szaúdi olajminiszter (1962-től 1986-ig). Igazi médiasztár, Szaúd-Arábia hangja az OPEC-en belül, de Nyugaton is. A történelmi helyzet másik kulcsfigurája Faisal Ben Abdelaziz Al-Saoud király, a királyság alapítójának egyik fia, aki 1964 novembere óta uralkodott, és messze nem volt egy veszélyes forradalmár. Belpolitikai téren nagyon óvatos nyitási politikát folytatott, és nagyon jól tudta, hogy országa biztonsága függ az Egyesült Államoktól, amelyet nem szabad megsértenie. De nem hagyhatta figyelmen kívül a lakosság véleményét sem se a palesztin kérdésben, se az – akár csak technológiai – modernizáció kérdésében, hiszen a televízió bevezetése néhány évvel korábban véres zavargásokat váltott ki –, és lakosságának egy része hajlamos volt a vezetőket megvádolni, ha eltértek a vahhabizmus szigorú szabályaitól.

A Faisal által elrendelt embargó meglepetésként érte Washington. A Watergate-botrányba belegabalyodott Richard Nixon elnök kormánya nyíltan megfenyegette Rijádot. Igaz, hogy Szaúd-Arábia az amerikai olajvásárlásoknak csupán 4%-át adta, de a Fehér Ház tisztában volt azzal, hogy a királyság döntései közvetlenül befolyásolják az olajárakat. A fenyegetés üzenete tehát világos: ha szükséges, az Egyesült Államok kész megszállni az Arab-félszigetet, hogy biztosítsa a fekete aranyhoz való hozzáférést, és megakadályozza, hogy a kialakuló hiány felnyomja az árakat. Szükség esetén a sah vezette Irán kapná meg a régióban a főrendőr szerepet az Öböl menti monarchiák és más arab országok, köztük Irak és Egyiptom rovására. Az embargó valódi jelentőségét azonban nem kell eltúlozni. Bár komoly feszültség alakult ki az Egyesült Államok és Szaúd-Arábia között – olyannyira, hogy sok szaúdi szerint ez Faisal király életébe került, akit hivatalosan 1975. március 25-én „egy labilis személy” gyilkolt meg –, de ez soha nem vezetett szakításhoz, Rijád végig a konfliktus alatt rugalmas maradt. Akkoriban zajlott a vietnami csapatok és felszerelések evakuálása, és az amerikai katonai repülőgépek továbbra is szaúdi repülőtereken tankoltak.

Az embargó megszüntetése 1974. márciusában nem hozott árcsökkenést, mivel az olajválság alapozta meg azt a geopolitikai helyzetet, amely kitartott a 2000-es évek végéig. Először is, az OPEC az arab termelők súlyának köszönhetően jelentős szereplővé vált, amely képes volt befolyásolni az árakat, és szükség esetén ésszerűnek is bizonyult, mivel vállalta és garantálta a piac folyamatos és biztonságos ellátását. Ez azonban nem akadályozta meg, hogy ellenzői, nevezetesen az amerikai kongresszusi képviselők első számú ellenfelék legyenek. és a nevét kiforgatva „One Pure Evil Cartelnek”, „Egy tiszta gonosz kartellnek” nevezzék (1).

Másodszor, a fogyasztó országok elfogadták, hogy véget ért a nagyon olcsó olaj korszaka. Gyakran szólaltak fel és hoztak intézkedéseket az energiatakarékosság és az energiaforrások diverzifikációja érdekében, különösen az atomenergia vált jelentőssé. Ezért is hozták létre 1974-ben a Nemzetközi Energia-ügynökséget (IEA). Végül a következő évtizedekre kikristályosodott a „három pillér” washingtoni doktrínája. Ez fogja megteremteni az Öböl menti olajmonarchiák biztonságát és pedig legalább három célból: meg kell

akadályozni, hogy hatalmas szénhidrogén-készleteik az Amerikával rivalizáló hatalmak kezébe kerüljenek; garantálni kell az amerikai gazdaság feketearany-ellátását; és végül meg kell védeni a multinacionális vállalatok érdekeit, ami többé-kevésbé egybeesik a hordónkénti olajár egy bizonyos szinten tartásával.

Az áremelkedésért nem hibáztathatja a saját kormányát

Valójában ez volt, a jom kippuri háborútól függetlenül, az 1973-as olajválság egyik strukturális oka. Akkoriban (1971) szűnt meg a dollár aranyra való átválthatósága és a világ már túl volt az ezzel járó következményeken. A lebegő árfolyamrendszer és a gyenge dollár – az a valuta, amelyben az olajtranzakciókat lebonyolították – egyaránt rosszul érintette a termelő országokat és a multinacionális, különösen az amerikai nagyvállalatokat. Az Egyesült Államoknak pedig szembe kellett néznie azzal, hogy megszűnik önellátónak lenni kőolajból. Marion King Hubbert geofizikus már az 1940-es években 1970-re tette a kitermelési csúcst, mivel fogytán voltak a kitermelhető készletek. Az előrejelzést 1956-ban megismételték az American Petroleum Institute (API) híres konferenciáján, amely népszerűsítette a „Hubbert-csúcs” vagy „olajcsúcs” fogalmát. A hatvanas évek közepére világossá vált, hogy a geofizikusnak igaza volt, és hogy Washingtonnak egyértelműen érdeke a magasabb olajár, hogy vállalatai számára lehetővé tegye a készletek növelését a korábban az alacsony nyersolajárak miatt veszteségesnek tartott telepek kiaknázásával. Washington ezután diszkréten nyomást gyakorolt az OPEC-tagokra, hogy támogassák a hordónkénti ár jelentős emelését. Ez kényes manőver volt: az áraknak emelkedniük kellett, de úgy, hogy az amerikai autós fogyasztó kizárólag az OPEC-et tegye felelőssé, és nem hibáztathatja a saját kormányát.

Bár az 1973-as olajválság sokba került a nyugati gazdaságoknak, hozzájárult az olaj korszakának meghosszabbításához, és végül az OPEC befolyásának lassú eróziójához. Valójában azért vált nyereségessé az Északi-tenger, a Mexikói-öböl és Alaszka telepeinek kitermelése, mert az olaj hordónkénti ára idővel az egymás követő válságok során meghaladta a 20, 30 és 50 dolláros küszöböt. És ne feledkezzünk meg a kanadai olajhomokról, a venezuelai nehézolajról és mindenekelőtt a híres palaolajról, amelyről a 2000-es évek elején még alig beszélt valaki, és amely az Egyesült Államok jelenlegi olajönellátását adja. Ezt a lehetőséget Marion King Hubbert és követői sem látták előre. „A technológia az OPEC igazi ellensége. Csökkenti a fogyasztást, és növeli a nem tag termelők termelését” – magyarázta Ahmed Zaki Yamani szaúdi miniszter 2000 szeptemberében, a szervezet 40. évfordulóján (2).

(1) L. Jean-Pierre Séréni: L'OPEP, cible favorite des élus américains [Az amerikai képviselők kedvenc célpontja: az OPEC], *Le Monde diplomatique*, 2020. június.

(2) Idézi Obituary: Yamani, the Saudi oil minister who brought the West to its knees [Yamani, a szaúdi olajminiszter, aki térdre kényszerítette a Nyugatot], Reuters, 2021. február 23.

AKRAM BELKAID

> 2022. szeptember

A vörös Bécs

ÍRTA JEAN-NUMA DUCANGE

A

z első világháború után Bécsben gyökeret vert az, amit ausztromarxizmusnak neveztek el. Az irányzat nem igazodott sem a szovjet rendszerhez, sem a német szociáldemokráciához, az adózás, a lakhatás és a kultúra területén alakította ki szociálpolitikáját. Ez a megközelítés később hatással volt a Francia Szocialista Párt egy részére is.

Mi jut eszünkbe elsőre az osztrák politikáról? Az erős konzervatizmus, a katolikus egyház súlya és a sikertelen náciitanítás. Pedig az 1890-es évek és az ausztrófasiszták 1934-es hatalomra kerülése (1) között korának egyik legeredetibb marxista szellemisége alakult ki, amely különösen a nacionalizmussal és a „nemzeti identitással” hadakozott. Fővárosa, Bécs nem csak a Habsburg-dinasztiáról szól: sokáig a világ egyik legerősebb munkáspártjának adott otthont.

1907-ben az osztrák szociáldemokrácia (SDAP) (2) kezdeményezésére új elméleti folyóiratot adtak ki *Der Kampf* (A harc) címmel. Ennek a „szociáldemokráciának” kevés köze van ahhoz, amit ma annak nevezünk: az 1848-as forradalmak eszméiből született, erősen gyökerezett a munkásosztályban, és véget akart vetni a kapitalizmusnak. Otto Bauer, egy osztrák-cseh zsidó származású fiatal aktivista játszott benne kulcsszerepet. A XX. század eleji hatalmas Osztrák-Magyar Monarchia számos nemzetiségből állt, többek között egy jelentős cseh kisebbségből. Egy másik szociáldemokrata, Karl Renner (Ausztria későbbi kancellárja 1918-ban és 1945-ben) nyomdokain haladva Bauer úgy vélte, hogy marxista szemszögből kell újragondolni a nemzet fogalmát. Ekkor, 1907-ben jelentette meg „*A nemzetiségi kérdés*” (3) című művét. Tapasztalván, milyen is, amikor több nemzetiség fonódik össze egy területen, a „*személyes autonómia*” modelljét javasolta, amely lehetővé tenné, hogy a birodalom bármely területén elismerjék minden egyes ember jogait; minden egyes ember, bárhol is legyen, részesüljön a nemzetek feletti struktúra által garantált kulturális jogokból. E merész elmélet felvetése élénk vitát váltott ki a „nemzet” szocialista szempontból való meghatározásáról. Tiszteletben tarthatjuk-e mindig a „népek önrendelkezési jogát”? Sok internacionalista úgy vélte, hogy ez a jog a kisállamok és a mikro-nacionalizmusok elszaporodásának kockázatával jár, ezért a nagy területi egységek kialakítását szorgalmazták. Azzal, hogy nem sikerült pontosan meghatározniuk a nemzet körvonalait, az orosz szociáldemokraták különösen egy bizonyos (akkor még kevésbé ismert) Sztálin, heves kritikával illették az osztrákokat. (4)

A nemzeti kérdés tárgyalásán túl más írások is megjelentek számos teoretikus közreműködésével, és az „ausztramarxizmus” neologizmus megjelenése azt mutatja, hogy az osztrákok ténylegesen egy valódi gondolkodási iskola megteremtésének folyamatában voltak. 1910-ben Rudolf Hilferding kiadta „*A fináncstőke*” című hatalmas összegzését, amely először foglalkozott a kapitalizmus finanszírozásának kérdésével és annak következményeivel. (5) Lenin erre a műre alapozta az imperializmusról való elméletét. Ami Jean

Jaurès-t illeti, gondosan kijegyzetelte az írást az imperializmusról szóló fontos jelentésére készülve, amelyet 1914 augusztusában Bécsben, a Szocialista Internacionálé kongresszusán kellett volna bemutatnia.

Jean Jaurès-t azonban július 31-én meggyilkolták, és a bécsi kongresszusra már sohasem kerülhetett sor. A háború miatt összeomlott a nemzetközi szocializmus minden reménye. Négy évvel később a régi birodalmakat lesöpörték Európa térképéről. Ausztriát egy francia régió méretére csökkentették. 1918. november 12-én Bécsben kikiáltották a köztársaságot. A háború előtt az ausztromarxisták azt remélték, hogy demokratizálhatják majd a Habsburg Birodalmat, és egy hatalmas közép-európai köztársasággá alakítják át; egyfajta szocialista „Mitteleuropa” születhetett volna meg. Ez most már szóba se jöhetett. A szociáldemokraták egy ideig abban reménykedtek, hogy csatlakozhatnak Berlinhez; egy nagy demokratikus Német Köztársaságról álmodtak, visszatérve az egyik 1848-as forradalmi tervhez. Azonban a szövetségesek, különösen Franciaország, szűk területi korlátokat szabtak Ausztriának.

A nemzetiségi kérdés immár nem ugyanarról szólt. Több nemzetiségnek saját állama lett, mint például a cseheknek és a lengyeleknek is. Az „ausztromarxizmus” azonban még mindig fényes jövő előtt állt. Az osztrákok először is megpróbálták egy olyan új Szocialista Internacionálét alapítani, amely éppúgy független Moszkvától, mint a berlini SPD-től. Kísérletük kudarcot vallott, de az 1920-as években Otto Bauer írásaiban továbbra is védte egy „egységes szocializmus” eszméjét, amely hosszú távon a szociáldemokrácia és a kommunizmus legjavát kívánta egyesíteni. Nem voltak hajlandóak eleve elítélni a szovjet kísérletet, ahogyan nem voltak hajlandók csatlakozni a hatalmon lévő német szociáldemokráciához sem, amely 1919 januárjában véresen leverte a spartakistákat (az első német kommunistákat). A legbaloldalibb ausztromarxisták, akik Max Adler környezetéhez tartoztak, a munkástanácsok rendszerét támogatták, melyek szerte Közép-Európában, s különösen Bécsben (6) alakultak 1918-1919-ben; ebben látták egy új munkásdemokrácia forrását és jövőjét. A szociáldemokrácia körül kialakult dinamikus politikai-elméleti élet ugyanakkor azonban megakadályozta, hogy létrejöjjön egy erős kommunista párt, nem úgy, mint ahogy ez Németországban vagy Franciaországban történt. A kommunista párt itt csak egy kis militáns csoport maradt.

Az ideológiai sajátosságoknak köszönhetően az akkori Európában a SDAP rendkívüli népszerűsége tett szert. Az 1920-as években majdnem minden hatodik osztrák állampolgár tagja volt valamelyik, az SDAP-hoz kapcsolódó egyesületnek. 1929-ben közel 720 000 tagot számlált a párt. Az SDAP erős jelenléttel rendelkezett a nagy ipari városokban, de az ország többi részén nem volt túl aktív. A gazdasági és politikai válság a taglétszám csökkenését eredményezte, de 1932-ben még mindig közel 650 000 tagja volt, több mint felük munkás. Ez utóbbiak harciassága 1927-ben nyert bizonyosságot (és vezetett véres megtorláshoz), miután a schattendorfi kisvárosban felmentették a munkásaktivisták gyilkosait. Ausztria ekkor kvázi polgárháborús időszakba lépett. Ezeket az eseményeket több jelentős irodalmi műben, például Heimito von Döderer *Démonok* és Elias Canetti *Tömeg és hatalom* című művében is megörökítették.

A mozgalom ereje összeforrt a fővárosban betöltött szerepével. 1919-től 1934 februárjáig megszakítás nélkül a szociáldemokraták kormányozták a várost. Nemzetközi elismerést váltott ki a „Vörös Bécs” teljesítménye. Bevezették a „luxus” megadóztatását, ebből finanszírozták többek között a hatalmas szociális lakásépítési projektet; a tervező, Adolf Loos koncepciója később nagy hatással volt Le Corbusier-re. A Szovjetunió kívül ez volt az egyetlen olyan ország, ahol egy nagy főváros ambiciózus szociálpolitikát valósított meg. A párt soha nem látott mértékben támogatta a kultúrát (mozik, színházak), valamint a munkások sporttevékenységét. Bécs jelentős művészeti és szellemi központ is volt, ahol számos áramlat alakult ki, köztük a híres „Bécsi Kör” (Wiener Kreis), amelynek egyik alapítója, Otto Neurath szoros kapcsolatban állt az ausztromarxizmussal. És sok nem szocialista értelmiségi, például Sigmund Freud, szintén támogatta az önkormányzat politikáját.

Ez az építmény azonban 1934-ben összeomlott. Bécs vörös volt, de az ország többi részét nagyrészt továbbra is a keresztényszocialisták uralták (örökösük a jelenlegi konzervatív Néppárt), és lesben álltak a náci

pángermánok. 1934 februárjában a keresztényszocialisták fegyveres úton leverték a szociáldemokráciát, hogy a fasiszta Olaszországhoz hasonló új korporatista rendszert építsenek ki. Sok munkásaktivista ellenállt, fegyverrel küzdött a nagyvárosok utcáin. De végül az „ausztrófasiszták” legyőzték őket. Az erős fővárosi szociáldemokrata vezetés árnyékában más valóság, egy más világ lappangott. Az ország nagy része gyűlölte, hogy a fővárosuk a „vörösök” kezébe került. A zsigeri antiszemitizmus és a primitív antimarxizmus kéz a kézben járt: Bécset nyíltan úgy emlegették, mint az „ausztrobolsevizmus” kezében lévő „zsidó kreációt”. Az SDAP vezetése meg tétova volt, túl sokáig habozott, hogy reagáljon az 1920-as évek vége óta polgárháborús légkört keltő szélsőjobboldal támadásaira.

A munkásmozgalmat 1934-ben leverték, majd 1938-ban a náci Anschluss megsemmisítette. Voltak, akik bekapcsolódtak az ellenállásba. 1945-ben a szociáldemokraták ismét hatalomra kerültek Bécsben, és olyan politikát folytattak, amelyet - legalábbis a lakásépítés terén - elődeik inspiráltak. Majd 1970-től 1983-ig Bruno Kreisky vezetésével ők kormányozták Ausztriát. Kreisky politikája szociálisan mérsékelt maradt, de mivel a radikális baloldal is némileg hallgatott magáról, megengedte magának, hogy utaljon az ausztromarxizmusra.

Franciaországban, az 1971-ben újjáalakult Szocialista Pártban egy baloldali áramlat, a CERES, (7) élénk érdeklődést mutatott Otto Bauer és az ő „egységes szocializmusa” iránt, amelyben egy alternatíva előfutárát látták. Didier Motchane és Jean-Pierre Chevènement, a párt vezetői egy harmadik útról álmodtak egy olyan időszakban, amikor a szovjet modell kimerültnek tűnt, és sok szociáldemokrata megvadult antikommunista lett. Olaszországban az Olasz Kommunista Párt több ausztromarxista esszét is kiadott. Miután Chevènement François Mitterrand alatt miniszter lett, 1982 februárjában ő nyitotta meg az ausztromarxizmusnak (8) szentelt kollokviumot. Az érdeklődés azonban az 1983-as megszorító intézkedésekkel teljesen eltűnt a radarképernyőkről.

Azóta Bécset – amely még mindig szociáldemokrata város – gyakran a „világ legélhetőbb városaként” (9) emlegetik. Egyes mutatókkal, különösen a lakhatási mutatókkal, képtelenség versenyezni. Párizs jelenlegi polgármestere, Anne Hidalgo rendszeresen, de csak nagy általánosságban utal Bécs városvezetésére. Az 1970-es évek politikai újjáalapítási törekvései ma már nagyon távolinak tűnnek.

Ausztria második legnagyobb városában, Grazban az önkormányzati választásokat 2021 szeptemberében az Osztrák Kommunista Párt (KPÖ) nyerte, amely országos szinten elenyésző kisebbségben van. Kampánya a lakhatás kérdésre összpontosított. Van tehát a társadalomnak olyan pereme, ahol a vörös Bécsben született eszmék nem merültek feledésbe.

JEAN-NUMA DUCANGE

A szerző, Jean-Numa Ducange a Roueni Egyetem és az Institut Universitaire de France jelenkori történelem professzora. Hélène Leclerc-vel közösen koordinálta a „L’Autriche 1918-1938” [Ausztria 1918-1938] című könyvet (Atlande, Neuilly-sur-Seine, 2022).

Drechsler Ágnes

-
- (1) Az „ausztrófasiszták” kifejezés egy doktrínára és az azt megtestesítő rendszerre utal: antimarxista és náciellenes, Mussolini fasiszma által inspirált, egyetlen pártra épülő rendszer.
  - (2) Az SDAP a párt rövidítése: Sozialdemokratische Arbeiter Partei (Szociáldemokrata Munkáspárt). 1945 után átnevezték SPÖ-re.
  - (3) Otto Bauer: „La question des nationalités” [A nemzetiségi kérdés], Syllepse, Párizs, 2017.
  - (4) Jean-Numa Ducange: „Quand la gauche pensait la nation. Nationalités et socialismes à la Belle époque”, [Amikor a baloldal a nemzettel foglalkozott. Nemzetiségek és szocializmusok a boldog békeidőkben] Fayard, Párizs, 2021.
  - (5) Rudolf Hilferding: „Le capital financier : étude sur le développement récent du capitalisme” [A finánciók: tanulmány a kapitalizmus újabb szakaszáról], Éditions de Minuit, Páris, 1970. Magyarul is megjelent: *A finánciók. A kapitalizmus legújabb fejlődési szakaszának vizsgálata*;

előszó Lev Leontyjev, ford. Erdős Péter, Nagy Tamás; Közgazdasági és Jogi, Bp., 1959, 487 old.

- (6) Hans Hautmann: „Die österreichische Revolution. Schriften zur Arbeiterbewegung 1917 bis 1920” [Az osztrák forradalom. Írások a munkásmozgalomról 1917 és 1920 között], Promedia Verlag, Bécs, 2018.
- (7) „Centre d'études, de recherches et d'éducation socialiste” [Szocialista Tanulmányok, Kutatási és Oktatás Központja], alapították 1966-ban, 1971-ben integrálódott az SP-be.
- (8) "L'austro-marxisme : nostalgie et/ou renaissance?" [Ausztromarxizmus: nosztalgia és/vagy reneszánsz?], *Austriaca*, n°15, 1982.
- (9) <https://www.eiu.com/n/campaigns/global-liveability-index-2021/> [<https://www.eiu.com/n/campaigns/global-liveability-index-2021/>]

> 2022. szeptember

Meddig tarthat és hova fajulhat?

ÍRTA SERGE HALIMI

H

AT hónappal Ukrajna lerohanása után Oroszország azt fontolgatja, hogy annektálja az általa megszállt terület egy részét. A nyugati országok a maguk részéről egyre korszerűbb fegyverekkel látják el a megtámadott országot, és „katonai tanácsadók” hadát küldik oda.

Moszkva már nem leigázni akarja Ukrajnát, hanem darabjaira szedni; Washington már nem megfélekezni akarja Oroszországot, hanem legyőzni. Úgy tűnik, a háborús spirált már semmi sem állíthatja le, már mindkét oldalon egyre inkább felülre kerültek a háború támogatói, akik úgy vélik, hogy szabad kezet kaptak, mert azt feltételezik, hogy az ellenfél, még ha sarokba is szorítják, nem követ majd el helyrehozhatatlan hibát. De a temetőik tele vannak a téves előrejelzések áldozataival.

Az Európai Unió és az Egyesült Államok azt ígérte Volodimir Zelenszkij ukrán elnöknek, hogy segítenek neki az ellenség által meghódított területek katonai visszaszerzésében. Rá, személy szerint a hadműveletek meghatározását és a közvélemény mozgósítását, vagyis a médiakampányt bízták. Ha, ahogyan attól tartani lehet, Oroszország idén ősszel annektálja a Donbassz egészét vagy egy részét, vagy a kicsit délebbre fekvő Herszon és Zaporijja régiókat, akkor a Nyugat segíteni fog Kijevnek visszahódítani ezeket a területeket. Ezzel azonban azt kockáztatva, hogy még közvetlenebbül és veszélyesebb mértékben ütközik Moszkvával, amely valószínűleg ezekre a területekre is kiterjeszti majd azt a nukleáris védelmet, amelyet a sajátjai számára tart fenn (1)?

A szankciók ügyét is reálisan kell megközelíteni, hiszen az sem egy üres formai kérdés csupán. Azok az államok, amelyek „meg akarták büntetni Oroszországot”, ezt kétségtelenül elérték (nem szerezhettek be többé pótalkatrészeket és érzékeny technológiákat), de anélkül, hogy közel kerültek volna – és messze nem! – a hat hónappal ezelőtti célokhöz. Március 1-jén Bruno Le Maire francia gazdasági miniszter önhittent ezt jósolta: „Az orosz gazdaság összeomlását fogjuk okozni. Az Európai Unió most fog ráébredni saját erejére.” Sajnos, a Nemzetközi Valutaalap – amely pedig jól ismertem nem egy Nyugat-ellenes színtársulat – most arra a következtetésre jutott, hogy „az orosz gazdaság visszaesése a második negyedévben kisebb volt a vártnál”, míg „a háború negatív hatása a főbb európai országokra a vártnál súlyosabb volt[2]”. Bár csökkent, az orosz energiaexport az emelkedő árak miatt mégis több bevételt hoz Moszkvának. Az „orosz hadigépezet” finanszírozása tehát nem szenvedett kárt, ellentétben az európaiak vásárlóerejével, amelyet vezetőik átgondolatlan döntése súlyosan érintett. A szankcióknak a közös energiapolitika legfontosabb eredményének kellett volna lenniük, helyette azonban mérhetetlen katasztrófához vezettek, különösen a munkásosztály, de minden dolgozó réteg számára is, akiknek a jövedelme már így is alig teszi lehetővé, hogy a fejüket a víz felett tartsák.

Jogos a bírálat, hogy a háborúhoz és a nyomorúsághoz vezető döntéseket Moszkvában egy ember egyedül vagy majdnem egyedül hozhatta meg. De vajon másutt e téren jobb a helyzet? És meddig marad ez így?

Fordította: Morva Judit

---

(1) Vö. John J. Mearsheimer: The Underappreciated Risks of Catastrophic Escalation

[A katasztrofális eszkaláció alábecsült kockázatai], *Foreign Affairs*, 2022. augusztus 17.

(2) Perspectives de l'économie mondiale [Világ gazdasági kilátások], Fonds Monétaire International-Nemzetközi Valutaalap, 2022. július.

> 2022. szeptember

A Szovjetunió romjain kiépített vagyonok – megkezdődött a vadászat az orosz oligarchákra

ÍRTA IBRAHIM WARDE

OROSZORSZÁGBAN AZ 1990-es években a gazdaság liberalizálásának legelső haszonélvezői, az oligarchák, ma, a szankciók idején nagyon különböző helyzetben vannak. Nyugaton azt hányják a szemükre, hogy közel állnak Vlagyimir Putyinhoz, Moszkvában viszont árulást emlegetnek – az orosz gazdagok kasztját ma már nem fogadják Nyugaton azzal a megértéssel, amelyet korábban élveztek.

Ha hihetünk az amerikai *Forbes* magazin által minden évben közzétett listának, akkor 2022-ben Oroszországban 83 dollármilliárdos volt, szemben az előző évi 117-tel. Egy év alatt az oligarchák elveszítették a vagyonuk átlagosan 27%-át. (1) A Nyugat által a február 24-i ukrajnai orosz inváziót követően bevezetett drákói szankciók kezdik kifejteni hatásukat, és ez hozzáadódik a háború okozta nehézségekhez. Miközben – ismét a *Forbes* becslése szerint – az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság vagy az Európai Unió huszonöt orosz milliárdos ellen hozott szankciókat, ötven másik ellen nem, vagy még nem, így nekik még nem kell aggódniuk.

Március 1-jén, *Az Unió helyzete* című beszédében Joseph Biden elnök bejelentette, hogy az amerikai Igazságügyi Minisztérium „különleges munkacsoportot hoz létre az orosz oligarchák bűncselekményeinek üldözésére.” Az amerikai politikusok tapssal üdvözölték, amikor figyelmeztette a Vlagyimir Putyint támogató milliárdosokat: „Európai szövetségeseinkkel együtt megtaláljuk és lefoglaljuk az Önök jachtjait, luxuslakásait, magángépeit. Fellépünk a jogtalanul szerzett vagyonok ellen.” A szankciók végrehajtása azonban nehézségekbe ütközik, amint azt Roman Abramovics – idén júniusig a Chelsea labdarúgóklub tulajdonosa, és mint ilyen, a világ leghíresebb oligarchája – esete is mutatja. Ellene az EU és az Egyesült Királyság vezetett be szankciókat, az USA azonban nem. Valójában maga Volodimir Zelenszkij ukrán elnök kérte, hogy őt egyelőre kíméeljék, tekintettel az Oroszország és Ukrajna közötti közvetítői szerepére.

Az egyenlőtlenség groteszk méretet öltött

Roman Abramovics, aki orosz, izraeli és portugál állampolgársággal rendelkezik, tisztában van azzal, hogy bármely pillanatban minden megváltozhat körülötte, amint ezt jachtjainak sorsa is mutatja. Úgy tudták, hogy négy jachtja van. A két zászlóshajónak, az Eclipse és a My Solaris szuperjachtoknak sikerült befutniuk a törökországi Marmaris kikötőjébe – és Törökország elnöke, Recep Tayyip Erdoğan elítélte ugyan az ukrajnai inváziót, de nem hajlandó szankciókkal sújtani a nagyfőnököket. Két másik hajója a karibi Antigua-szigetnél van. Egy ötödiket, amelynek létezéséről nem is tudtak, rejtélyes körülmények között adtak el éppen Ukrajna

lerohanásának napján... (2) Már ebből is látható, hogy milyen nehéz azonosítani és még inkább befagyasztani vagy lefoglalni egy olyan ország állampolgárainak a vagyonát, ahol a vagyonok több mint a fele adóparadicsomokban van. (3)

Az orosz oligarchák a Szovjetunió romjain, pontosabban az 1990-es évek privatizációin nőttek nagyra, amelyek célja a piacgazdaságra való gyors és visszafordíthatatlan átállás és a magántulajdon létrehozása volt. Az amerikai tanácsadók és a Nemzetközi Valutaalap (IMF) által javasolt „sokterápia” csodálatos eredményeket ígért. (4) Borisz Jelcin elnök, aki sikeresen legyőzte a kommunizmust, dicsősége teljében azt állította, hogy a privatizációval „nem egy maroknyi ember lesz milliomos, hanem milliók lesznek majd tulajdonosok.” (5) A valóságban persze épp az ellenkezője történt: a kormányhoz közel álló bennfentesek egy kis csoportja ragadta magához az ország vagyonát, miközben a lakosság nagy többsége elszegényedett. Az egyenlőtlenség groteszk mérteket öltött: a Szovjetunióban a leggazdagabb ember hatszor gazdagabb volt, mint a legszegényebb; 2000-re ez az arány 250 000-re nőtt. (6)

Jelcin nagyon nem volt népszerű, ennek ellenére 1996-ban mégis újraválasztották, köszönhetően az első oligarchák támogatásának, élükön Borisz Berezovszkij üzletemberrel. A következő évben négy orosz milliárdos került fel a Forbes listájára. Azután 1998-ban az ország összeomlott, Moszkva nem volt képes törleszteni az államkötvényeit, és ennek következtében az elszegényedett államban az oligarchák valódi „keresztapa” szerepet játszhattak el. Orwelli helyzet állt elő, a káoszt és az egyre nyitabb pénzügyi bűnözést úgy hívták, hogy törvény, reform és piac. Ahogy azt Stephen F. Cohen, a Princeton Egyetem professzora bemutatta az új orosz elit (kormány, agytrösztök, akadémikusok stb.) amerikai tanácsadóinak aljas szerepéről szóló könyvében, (7) a kialakult újbeszél nyelv végképp összezavarta a történéseket. Azt az átverést, amely lehetővé tette az ország vagyonának elkótyavetyélését „reformnak” hívták. A maffiarendszert „piacnak” nevezték, amikor pedig a gazdaságból eltűnt a pénz és visszatért a cserekereskedelem és az informális gazdaság, azt „monetarizmusnak”, a pénzmosó cégeket „bankoknak”, az általuk az államnak tisztességtelen feltételekkel, az állami vagyon majdnem ingyenes eladásáért cserébe nyújtott kölcsönöket pedig „privatizációnak” nevezték el. Oroszországot nemzetközi pénzügyi körökben „a legjobban teljesítő feltörekvő piacként” ünnepelték.

1999-ben a betegeskedő Jelcin kinevezte utódját, a közvélemény számára kevésbé ismert Vlagyimir Putyint, volt KGB-tisztet. Putyin 2000-es hatalomra kerülésekor nyilvánosan ígéretet tett arra, hogy „felszámolja az oligarchaosztályt”. Bár egyik első rendelete teljes mentességet biztosított elődjének és családjának, az új elnöknek az volt a célja, hogy helyreállítsa az államhatalmat, és demonstrálja, hogy ő a főnök. Visszaszerzi az ellenőrzést az energiaágazat, a gáz és az olaj felett – ennek stratégiai és szimbolikus jelentősége is van. Más ágazatokban Putyin a túl nagy függetlenséget tanúsító oligarchákat fokozatosan lojálisokra cseréli le, akiknek új viselkedési szabályokat ír elő. Prosperálhatnak tovább, de követniük kell az új normákat: befizetik az adókat és támogatják a jelentős, az ország érdekét figyelembe vevő nemzeti beruházási projekteket (még akkor is, ha azok nem túl nyereségesek), ha a Kreml erre kéri őket. Természetesen nem avatkozhatnak bele a politikába, és mindenekelőtt nem bírálhatják az elnököt. (8) A többiek a száműzetést választják, mint Berezovszkij, aki 2013-ban Nagy-Britanniában halt meg.

Putyin elnök 2003-as leszámolója Mihail Hodorkovszkijjal, az ország akkor leggazdagabb emberével, figyelmeztetés volt minden oligarcha számára. A túl nagy hatalomra és függetlenségre szert tett olajmágnást adócsalással, pénzmosással és más bűncselekményekkel vádolták meg. A televízióban közvetített per nagy látványosság volt, a vádlott némán ült egy ketrecben, miközben az ügyészek a vádakat ismertették. A kirakatper végén vagyonát kisajátították, őt magát tíz év fegyházra ítélték. Büntetése letöltése után bejelentette, hogy visszavonul az üzleti életből. Most Londonban él, de hazájában, ahol hivatalosan „külföldi ügynöknek” minősül, ismét büntetőeljárás folyik ellene.

Célzott jogalkalmazás

Putyin ugyanakkor igyekszik megnyugtatni a nemzetközi üzleti közösséget. Egy 2003-as New York-i látogatása során azt mondta, hogy Oroszország osztja „a normális európai országok” értékrendjét, és nem fogja megkérdőjelezni a gazdasági liberalizáció és az adócsökkentés politikáját. A gazdasági bűnözés problémája azonban ma sem megoldott. Papíron a törvények szigorúak ugyan, de a végrehajtás továbbra is szelektív és alku tárgya. A köztisztviselők, kicsik és nagyok, követelik és kiveszik a részüket a tortából. Sokuk életmódja utal arra, hogy a hivatalos fizetésükön kívül más jövedelemforrásuk is van. 2013-ban a Duma (az orosz parlament) általános amnesztiáról szóló törvényt fogadott el. Pénzmosás, adócsalás és más gazdasági bűncselekmények miatt elítélt vállalkozók ezreit engedték ki a börtönből.

Az Oknyomozó Újságírók Nemzetközi Konzorciuma (ICIJ) által 2013 áprilisában, több tucat újság közreműködésével közzétett „Offshore Leaks” című kiadvány betekintést nyújtott a törvénytelen pénzügyi machinációk jelentőségére a globális gazdaságban. A kiszivároztatások szerint világszerte mintegy 130 000 számla adatait tárták fel. Azóta más kezdeményezések is hasonló eredményre jutottak. A Swiss Leaks (2015), a Panama-iratok (2016), a FinCEN-akták (2020), a Pandora-iratok (2021) és legutóbb a Svájci titkok (2022) megmutatták az adóelkerülésre épülő és hatalmas vagyontranszfereket lehetővé tevő árnyékfinanszírozási rendszer különböző részleteit. A pénzügyintézetek, ügyvédi irodák, fedőcégek, pénzügyi megállapodások, fedőemberek és mindenféle közvetítők rendszere elrejtja a pénzeszközök eredetét és összezavarja a kártyákat. Így a világ kleptokratái – lopásokból gazdagodó üzletemberek és politikusok – büntetlenül fosztogathatják országaik vagyonát. Nem meglepő módon az oroszországi oligarchák és más volt szovjetköztársaságok oligarchái kiemelkedő szerepet játszanak ebben az univerzumban.

Igaz, hogy korrupció mindig is létezett, de egy új elem alapvetően megváltoztatta a nemzetközi gazdasági kapcsolatokat: a pénzügyi globalizáció korában a kleptokraták képesek elleplezni a törvénytelen nyereségük illegális eredetét és kivonni azt a nemzeti hatóságok ellenőrzése alól, még akkor is ha ezeknek az országoknak kétségbeejtően kevés tőkéjük van a gazdasági fejlődési szükségleteik kielégítésére. Elég egy egyszerű bankszámla-átírás ahhoz, hogy kolosszális pénzügyi összegek párologjanak el, mielőtt kedvezőbb égbolt alatt bukkanának fel újra.

Ha csak az oligarchák vagyonára összpontosítunk, figyelmen kívül hagyjuk a rendszer egy lényeges részét: a cinkos közvetítők hálózatait, amelyek lehetővé teszik a vagyonok átutalását. Frank Vogl, a korrupcióellenes nem kormányzati szervezetek (NGO-k) veteránja könyvet írt a „közvetítők”, „pénzügyi és jogi tanácsadók, ingatlanügynökök és luxusjacht-értékesítők seregeinek” káros szerepéről, ilyenek „a műkereskedő- és aukciósházak, a gyémánt- és aranykereskedők, a könyvelő- és tanácsadó cégek, amelyek Londonban, New Yorkban és a globális üzleti világ más központjaiban székelnek, és amelyek hatalmas díjakért segítik és bátorítják a kleptokratákat zsákmányuk elrejtésében”. (9) A vagyonkezelési iparág, amely lehetővé teszi a leggazdagabbak számára, hogy „milliókat költsenek billióik elrejtésére”, a volt Szovjetunióból származó oligarchák megjelenésével jelentősen megnőtt. (10)

Casey Michel oknyomozó újságíró „az amerikai kleptokráciáról” szóló könyvében rámutat, hogy az USA-nak saját adóparadicsomai vannak olyan államokban, mint Delaware (amelynek Joe Biden volt hosszú ideig a szenátora), ahol a tőzsdén jegyzett vállalatok több mint fele székel. Az ország törvényei – látszólagos szigoruk ellenére – tele vannak kiskapukkal, amelyeket az ingatlanügynökökhöz hasonló lobbisták ajánlásaira vettek bele. Így az orosz oligarchák vagy mások, amikor luxuslakásokat vásárolnak meg New York-ban vagy Miami-ban, ezt „trösztökön” keresztül teszik, amelyek lehetővé teszik számukra, hogy az átláthatóságra vonatkozó ismételt kormányzati kötelezettségvállalások ellenére elrejtésük kilétüket. (11)

Mióta John Major konzervatív kormánya 1994-ben bevezette az „aranyvízumot”, amely külföldieknek 1 millió fontot meghaladó befektetésért cserébe tartózkodási engedélyt adott, ez az első lépés a brit állampolgárság megszerzéséhez (a törvényt idén február 17-én hatályon kívül helyezték), a pénzügyi biztonságot nyújtó London, amely nem sokat törődik a beáramló tőkék eredetével, az oligarchák kedvenc fővárosává vált. Akárcsak Hollywoodban, a báméskodó turisták részt vehetnek vezetett túrákon a „Londongrad” néven ismert Knightsbridge és Mayfair városrészben, és megcsodálhatják a világ oligarcháinak és kleptokratáinak pompás otthonait.

Legújabb könyvében Oliver Bullough újságíró, aki maga is házigazdája egy ilyen „kleptotúrának”, elmagyarázza, hogy a Brit Birodalom hanyatlása óta, amely az 1956-os szuezi válsággal visszafordíthatatlanná vált, London szerepe fokozatosan csökkent, és lett belőle a nemzetközi pénzügyek központja, majd a „világ komornyikja”, aki diszkréten és hatékonyan képes páratlanul sokféle szolgáltatást nyújtani. (12) A pénzügyi és jogi szakterület segíti a kétes eredetű vagyonok tisztára mosását, de ezen túlmenően más szolgáltatásokat, például testőröket, kertészeket, cselédeket és dajkákat is könnyen szerződtethet, és ez teszi lehetővé, hogy a kleptokraták a saját státuszuk elvárásai szerint élhessenek. Más „közvetítők” azt ígérik, hogy díj ellenében bevezetik az újonnan érkezőket a helyi „körökbe”. Az oligarchák jótékonyági szervezetek, filantróp szervezetek, egyetemek és múzeumok finanszírozásával mossák tisztára hírnevüket, és nagylelkűek a politikai osztállyal szemben, hogy jobban beilleszkedjenek.

Bullough szerint a brit kormány „nagy ártatlanul” arra számított, hogy a brit üzleti közösséggel való kapcsolat révén „az orosz vállalatok megtanulják a jó kormányzás, az átláthatóság és az etika elveit.”

A sértetteknek kedvező rágalmozási törvények is fontos vonzerővel bírnak. Miközben az orosz mágnások a hírnevüket ápolják, közben arra is rájöttek, hogy könnyen eltántoríthatják a kíváncsi újságírókat. A két vörös vonalat jelentő információt – a vagyon eredetét és személyes kapcsolatukat Vlagyimir Putyinnal – ritkán firtatták. Ennek eredményeként zavaros múltjuk sokáig rejtve maradhatott.

Az orosz milliárdosok megjelenése az Egyesült Királyságban áldás volt a média és a rágalmozási ügyvédek számára is. Ennek a kicsi és zárt világnak az egyik vezető személyisége Nigel Tait, a Carter-Ruck Iroda partnere, aki a 2021-ben indított perben a Rosznyefty orosz olajvállalatot képviselte Catherine Belton brit oknyomozó újságíróval, a *Putyin emberei: Hogyan vette vissza a KGB Oroszországot, majd a Nyugatot* című könyv szerzőjével szemben. Honlapján a következőket olvashatjuk: „Megakadályozta számos, az ügyfeleiről szóló cikk megjelenését, gyakran egy egyszerű telefonhívással vagy levéllel.” (13) Összességében nem kell sok ahhoz, hogy az oligarchák és a Kreml közötti kapcsolatokat vizsgáló újságírók kíváncsisága lelohadjon. Ukrajna lerohanása után Robert Seely konzervatív képviselő úgy tett, mint aki épp felfedezi a melegvizet: „Hogyan engedhettük meg, hogy ez megtörténjen? A szabad sajtónak meg kell félemlítenie a kleptokratákat és a bűnözőket. Miért van az, hogy a mi országunkban, egy szabad társadalomban kleptokraták, bűnözők és oligarchák félemlítik meg a szabad médiát?”

A Krím 2014-es elcsatolása, majd ezt követően az első Oroszország-ellenes szankciók rávilágítanak ezekre az összefonódásokra. Donald Trump elnökké választása után a nyugati demokráciákba való orosz beavatkozás témája mindenütt jelen volt. Nem annyira az oligarchavagyonok kétes eredetét, mint inkább a Kremlhez való feltételezett közelséget firtatják. 2020. július 20-án a brit parlament Biztonsági és Hírszerzési Bizottsága részletes jelentést tett közzé Oroszországról. A közlemény szerint: „Az orosz befolyás az Egyesült Királyságban »új realitás«. Sok orosz, aki nagyon szoros kapcsolatban áll Putyinnal, jól beilleszkedett a brit üzleti és társadalmi életbe, és a vagyonuk miatt elfogadják őket. A kárelhárítást kell most komolyan venni”. (14)

„Készek eladni a szülőházjukat”

Moszkvai szemmel azonban az oligarchák mindig is gyanúsak voltak, hogy átállnak a Nyugat oldalára, hogy árulók lesznek. Az ukrajnai háború ezt a gyanút kiélezte és a felszínre hozta. Március 16-án az orosz elnök megvádolta „azokat, akiknek villájuk van Miami-ban vagy a francia Riviérán, [és akik] nem tudnak libamáj és osztriga nélkül élni”, hogy közöttük egyesek az „ötödik hadoszlop” tagjai. „Ezek az emberek lényegében és a mentalitásukban *oda* tartoznak, és nem a népükhöz, nem Oroszországhoz. Számukra mindez annak a jele, hogy egy magasabb kasztba tartoznak. Készek eladni a szülőházjukat, csak hogy joguk legyen belépni ennek a kasztnak az előszobájába. Olyanok akarnak lenni, mint *ők* [...], de nem értik, hogy ez a felső kaszt kihasználja – hogy a lehető legnagyobb kárt okozzák az országunknak –, majd eldobja őket, mint egy papírzsebkendőt.”

A szankciókat úgy mutatják be, mintha ezzel Putyin „környezetére” tudnának csapást mérni, és ezen keresztül megváltoztatni a politikáját. Azonban ellentétben azzal, ami a nyugati országokban a lobbik révén vagy a déli gyenge államokban történik, Oroszországban a nagy vagyonok befolyása a kormányzati döntésekre továbbra is marginális. A Nyugat viszont a célpontjait különböző szempontok szerint választja ki. Oleg Tyinkov, az ország első online bankját alapító self-made man például soha nem mutatkozott az elnökkel; a közösségi oldalakon pedig elítélte az ukrajnai háborút. Mégis felkerült a brit államkincstár listájára. Londonnak túl orosz volt, de Moszkva is kiközösítette. A bankja államosításának veszélye miatt „néhány kopejkáért” eladta a részvényeit Vlagyimir Potanyin fémpipari mágnásnak.

A *Forbes* szerint ma ő Oroszország leggazdagabb embere, és nyilvánvalóan közel áll Putyin elnökhöz, hiszen együtt jéghokiznak. Emellett komoly beruházásokkal vett részt a Putyin szívének fontos, Szocsi-ban megtartott 2014-es téli olimpiában. Ő irányítja azt a vállalatot, amely a félvezetőik gyártásához létfontosságú palládium termelésének 40%-át adja a világon. Stratégiai helyzete a nemzetközi kereskedelemben megmagyarázza, miért visszafogott vele szemben Washington vagy Brüsszel. Vlagyimir Potanyin azonban jól tudja, hogy csak ideiglenesen kímélik, és London június 29-én már fel is tette a feketelistára. A Kreml segítségével most megszervezi a külföldi befektetéseinek hazajuttatását: a Société Générale francia óriásbank, amely kivonul az orosz piacról, tavasszal neki adta el a Szberbankban lévő részesedését.

Az idők azt követelik, hogy döntsünk, melyik oldalon állunk. Néhány héttel a brit parlamenti bizottság 2020. júliusi, „az orosz beszivárgással” kapcsolatos jelentésének közzététele után kiderült, hogy Jevgenyij Lebegyev milliárdos Boris Johnson miniszterelnök javaslatára be fog kerülni a Lordok Házába... Apja, Alekszandr Lebegyev bankár és ex-KGB-ügynök korábban már komoly erőfeszítéseket tett, hogy beilleszkedjen a londoni jó társaságba – ez a stratégia azonban kevésbé volt kifizetődő, így fokozatosan új hobbitevékenységre váltott: megkérdőjelezett olyan oligarchákat, akik nyugati közvetítők cinkosságával dollármilliárdokat vontak ki Oroszországból. Talán emiatt az irányváltás miatt érdekelt ki a fia, Jevgenyij a „nemzetbiztonsági kockázat” besorolást a hírneves brit bizottságtól? A tulajdonában lévő médiacsoport – az *Independent* és a konzervatív *Evening Standard* is idetartozik – főnöke már régóta támogatja Boris Johnsont. A volt miniszterelnök ezért kitartott, és 2020. november 19-én Jevgenyij beléphetett a Lordok Házába. Új címe: Lebegyev, Hampton és Szibéria bárója.

IBRAHIM WARDE

A szerző, Ibrahim Warde a Tufts Egyetem (USA) Fletcher School of Law and Diplomacy docense.

-
- (1) David Dawkins: Here's how big a hit Russia's billionaires have taken in the past year [<https://www.forbes.com/sites/daviddawkins/2022/04/05/heres-how-big-a-hit-russias-billionaires-have-taken-in-the-past-year/>] [Íme, mekkora csapás érte az orosz milliárdosokat az elmúlt évben], *Forbes*, New York, 2022. április 5., www.forbes.com [<http://www.forbes.com>]
  - (2) Abramovich-linked yacht in Netherlands changed hands on day of Ukraine invasion [<https://www.theguardian.com/world/2022/apr/08/abramovich-linked-yacht-in-netherlands-changed-hands-on-day-of-ukraine-invasion>] [Egy Abramovicshoz köthető jacht gazdát cserélt Hollandiában], *The Guardian*, London, 2022. április 8.
  - (3) Gabriel Zucman: *La Richesse cachée des nations. Enquête sur les paradis fiscaux* [A nemzetek eltitkolt gazdagsága. Vizsgálat az adóparadicsomokról], Seuil, Párizs, 2010.
  - (4) L. Ibrahim Warde: Les faiseurs de révolution libérale [<https://www.monde-diplomatique.fr/1992/05/WARDE/15566>] [Kik csinálták a liberális forradalmat], *Le Monde diplomatique*, 1992. május.
  - (5) Mark Hollingsworth és Stewart Lansley: *Londongrad: From Russia with Cash, the Inside Story of the Oligarchs* [Londongrad: Oroszországból készpénzzel, az oligarchák belső története], Fourth Estate Limited, London, 2010.
  - (6) Bill Browder: *Red Notice: A True Story of High Finance, Murder, and One's Man Fight for Justice* [Magas pénzügyek, gyilkosság és egy ember igazságosságért folytatott harcának igaz története], Simon and Schuster, New York, 2015.
  - (7) Stephen F. Cohen: *Failed Crusade: America and the Tragedy of Post-Communist Russia* [<https://www.amazon.com/Failed-Crusade-America-Tragedy-Post-Communist/dp/0393322262>] [Sikertelen keresztshadjárat: Amerika és a poszt-kommunista Oroszország tragédiája], W.W. Norton & company, New York, 2001. L. még David McClintick: *How Harvard lost Russia* [<https://www.institutionalinvestor.com/article/b150npp3q49x7w/how-harvard-lost-russia>] [Hogyan vesztette el Oroszországot a Harvard], *Institutional Investor*, 2006. január 13.
  - (8) Catherine Belton: *Putin's People: How the KGB Took Back Russia and Then Took on the West* [Putyin népe: Hogyan vette vissza a KGB Oroszországot, majd a Nyugatot], Farrar, Straus and Giroux, New York, 2020.
  - (9) Frank Vogl: *The Enablers: How the West Supports Kleptocrats and Corruption-Endangering Our Democracy* [A felhatalmazók: Hogyan támogatja a Nyugat a kleptokratákat, és hogyan veszélyezteti demokráciánkat a korrupció], Rowman and Littlefield, London, 2022.
  - (10) Chuck Collins: *The Wealth Hoarders: How Billionaires Pay Millions to Hide Trillions* [A gazdagság felhalmozói: Hogyan fizetnek a milliárdosok milliókat azért, hogy billiókat rejtsejenek el], Polity, Cambridge, 2021.
  - (11) Casey Michel: *American Oligarchs: How the US Created with World's Greatest Money Laundering Scheme in History* [Hogyan hozta létre az Egyesült Államok a világtörténelem legnagyobb pénzmosási rendszerét], St. Martin's Press, New York, 2022.
  - (12) Oliver Bullough: *Butler to the World: How Britain Became the Servant of Tycoons, Tax Dodgers, Kleptocrats and Criminals* [Egy komornyik a világnak: Hogyan lett Nagy-Britannia az iparmágnások, az adókerülő, a kleptokraták és a bűnözők szolgájává], Profile, London, 2022.
  - (13) www.carter-ruck.com [<https://www.carter-ruck.com/>]
  - (14) Itt tanulmányozható: isc.independent.gov.uk [<https://isc.independent.gov.uk/>]